

Vrouwvriendelijke lijsten in 1999?

Petra Meier

Centrum voor Politicologie, Vrije Universiteit Brussel

De verkiezingen van 1999 naderen. De partijen zijn al volop bezig met de voorbereidingen.

Er wordt hard gespeculeerd over en getimmerd aan de samenstelling van de kandidatenlijsten.

Het is opvallend hoe weinig vrouwelijke namen in dit verband vallen, zeker wat de bezetting van de hoogste plaatsen op de lijsten betreft.

In de pre-electurale sfeer die zich al duidelijk laat voelen, liet Marc Van Peel weten dat zijn partij voor 1999 niet alleen 1/3 vrouwelijke kandidaten op de kieslijsten voor ogen heeft. De CVP streeft, zo zegt hij, ook naar 1/3 vrouwelijke verkozenen. De andere partijen reageerden prompt. De VLD merkte fijntjes op dat niet de partijleiding, maar haar leden dit in de hand hebben. De SP vindt het, naar eigen zeggen, niet nodig mee te doen aan dit opbod.

Of het gaat om de invulling van een democratisch principe of om een electoraal opbod laat ik in dit artikel terzijde. Wel is het zo dat bij de 'moeder aller verkiezingen' volgend jaar voor het eerst de wet-Smet-Tobback ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten in zijn volle omvang wordt toegepast. De vraag die gesteld moet worden, is wat de draagwijdte van deze wet is. Wat betekent een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de lijsten en tot welke bezetting van het politieke halfroond kan dat leiden? Aan de hand van een aantal simulaties voor de verkiezingsuitslagen van de vorige federale verkiezingen ga ik na welke invulling van het principe 'evenwichtige verdeling' op de lijsten ook effectief tot een evenwichtige sekseverdeling in Kamer en Senaat leidt.

Eerst schets ik de ontstaansgeschiedenis en de inhoud van de wet. Daarna volgt een toelich-

ting over de gebruikte simulaties op de verkiezingsuitslagen van 1995. Deze bijdrage eindigt met een bespreking van de resultaten die de simulaties opleveren en de daaruit voortvloeiende conclusies.

Sekseverhoudingen in de politiek

De onevenwichtige sekseverhoudingen in de Belgische politiek zijn een oud zeer. Na de verkiezingen van 1995, meer dan zeventig jaar nadat vrouwen het passieve kiesrecht verwierven, maken vrouwen 11% van de leden in de Kamer en 24% van de leden in de Senaat uit. Voor de andere niveaus liggen de cijfers niet ver uit de buurt (Raad van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen, 1996). België is in dit opzicht geen geval apart. Elementen in zowel de selectie- en recruiterings- als de verkiezingsfase hebben invloed op de mate waarin het politieke toneel open staat voor vrouwen. Naast algemene maatschappelijke en sociaal-culturele factoren zijn vooral aspecten van het kiesstelsel, het aantal en de grootte van kieskringen, het partijstelsel en ook de interne partijorganisatie en ideologie van belang.

Met deze factoren in het achterhoofd werd in de laatste jaren in toenemende mate gezocht naar wegen om te komen tot een sekse-evenwicht in de politiek. Een van de meest voorgestelde en ook omstreden strategieën zijn quota

voor de samenstelling van kandidatenlijsten. Quota zijn aantrekkelijk omdat zij, in tegenstelling tot de herziening van het kiesstelsel en daaraan gelieerde aspecten, redelijk gemakkelijk in te voeren zijn. Dit geldt zeker voor partij-interne quota. Quota zijn ook wenselijk, omdat zij meer effect hebben dan minder stringente maatregelen als sensibiliseringscampagnes en profielcriteria voor kandidaten, die moeilijk schriftelijk vast te leggen zijn. Quota zijn echter omstreden omdat zij beschouwd worden als indruisend tegen de vrijheid en gelijkheid van individuen om verkozen te worden en als *inmenging in een belangrijk recht van partijen, nl. het recht om te bepalen welke kandidaten zij uitspelen voor de verkiezingen.*

Men onderscheidt algemeen twee vormen van quota, nl. quota gehanteerd door partijen en quota vastgelegd bij wet. De eerste vorm is meer gebruikelijk en ook in België werken verschillende partijen sinds geruime tijd met dit systeem. Dergelijke quota vormen echter veeleer een garantie op een minimale vertegenwoordiging van vrouwen dan op een evenwichtige aanwezigheid van beide geslachten. En zelfs die minimale vertegenwoordiging van vrouwen wordt vaak niet gerespecteerd (Woodward, 1996, Van Molle en Gubin, 1998). Vanuit het perspectief dat een evenwichtige deelname van beide seksen aan de politiek belangrijk is en dat dit niet vanzelf zal komen, drongen andere maatregelen zich op en voerde België, als een van de weinige landen, in 1994 de wet in ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen.

Volgens de wet-Smet-Tobback, genoemd naar de initiatiefnemers, mogen kandidatenlijsten maximaal voor 2/3 uit leden van hetzelfde geslacht bestaan. Lijsten die daar niet aan voldoen moeten herzien worden. Indien men er niet in slaagt minstens 1/3 van de plaatsen te bezetten met het ondervertegenwoordigde geslacht, moeten deze plaatsen open gelaten worden. De wet is van toepassing vanaf 1996, met een uitzondering voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 1994. Voor deze verkiezingen, evenals voor alle andere eventuele verkiezingen

tussen 1996 en 1999, gold dat het aantal kandidaten van hetzelfde geslacht maximaal 3/4 en niet 2/3 van het totaal aantal kandidaten mocht vormen. In de praktijk zijn de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 1994 de enige waarin de wet in de overgangperiode werd toegepast.

Niet alleen de overgangsmaatregel tot 1999 getuigt van weerstand tegen een quotum voor de kandidatenlijsten. Het oorspronkelijke voorstel ging veel verder, zowel wat het toe te passen quotum als wat de sancties op de niet-naleving ervan betreft. In het wetsontwerp was sprake van een maximum van 2/3 kandidaten van hetzelfde geslacht op zowel de lijst in haar geheel, als op de som van de verkiesbare plaatsen, de strijdplaatsen en de plaats van eerste opvolger. Samen met de oorspronkelijk voorziene sancties, zijnde het verlies van het recht op het gebruik van een nationaal kiesnummer, op de dotatie en op het goedkoper verspreiden van verzendingsdrukwerk, sneuvelde de notie van de verkiesbare plaatsen in de twee jaar durende zoektocht naar een compromis (Carton, 1995). Ook de amendementen, ingediend in Kamer en Senaat, beklemtoonden het belang van de spreiding van beide seksen over de lijst. De eerste twee kandidaten bij zowel titelvoerders als opvolgers zouden niet van hetzelfde geslacht mogen zijn, of er zouden niet achtereenvolgens drie kandidaten van hetzelfde geslacht op de lijst mogen voorkomen. Geen van de amendementen heeft het gehaald. In dit opzicht is de titel van de huidige wet misleidend. De wet-Smet-Tobback regelt geen evenwichtige verdeling van kandidaten op de lijst. Hij bepaalt een maximaal aandeel kandidaten per geslacht, zonder te stipuleren hoe die over de lijst verspreid moeten worden.

De verdeling van mannen en vrouwen op de lijsten

Een goede plaats op de lijst is echter van doorslaggevend belang om verkozen te worden. Craeghs en Dewachter (1998) onderzochten de hinderpalen voor vrouwen op weg naar een politiek mandaat en komen tot het besluit dat de samenstelling van de lijsten sterk in het nadeel van vrouwen speelt. Van de partijen die tijdens

de federale verkiezingen van 1995 zetels behaalden, vormden vrouwen gemiddeld 31% van de kandidaten op de lijsten voor Kamer en 60% van die voor de Senaat. Verder werden voor de Kamer 17% van de eerste en 32% van de tweede opvolgersplaatsen ingenomen door vrouwen. Voor de Senaat waren dit respectievelijk 30% en 50%. Het percentage vrouwen op de lijst is echter niet bepalend voor het aandeel vrouwen dat uiteindelijk verkozen wordt. Er werden beduidend minder vrouwen verkozen dan er kandidaat waren, nl. respectievelijk 12% en 30%.

De auteurs simuleerden, op basis van de federale verkiezingsuitslagen van 1991, de plaatsing van vrouwelijke kandidaten op de lijst en hun spreiding over het aantal plaatsen binnen de nuttige volgorde, op de strijdplaatsen (geoperationaliseerd als de laatste verkozen positie tijdens de vorige verkiezingen) en buiten de nuttige volgorde. Op de lijsten voor de Kamer bezetten vrouwen slechts 7% van de plaatsen binnen de nuttige volgorde en 15% van de strijdplaatsen. Daarentegen, op de eerste niet verkozen positie, maakten vrouwen 40% van de Vlaamse en 18% van de Franstalige kandidaten uit. Voor de Senaat liggen de cijfers hoger. Vrouwen stonden op 23% van de plaatsen binnen de nuttige volgorde en op 40% van de strijdplaatsen. Zij bezetten 50% van de eerste niet verkozen plaatsen. De positie op de lijst is cruciaal in de bepaling of men al dan niet verkozen wordt, en de cijfers liegen er niet om. Van 1919 tot 1995 is nog niet één procent leden van Kamer en Senaat erin geslaagd de nuttige volgorde te doorbreken en verkozen te worden. Craeghs en Dewachter verwachten bijgevolg geen groot effect van de wet-Smet-Tobback.

Het klopt dat de wet in zijn huidige vorm geen enkele garantie biedt op een politiek half-rond waarin zowel mannen als vrouwen zetelen, laat staan op een evenwichtige vertegenwoordiging van beide seksen. Theoretisch gezien maakt de wet het zelfs mogelijk geen enkele vrouw te verkiezen. Het volstaat 2/3 van de plaatsen te vullen met mannelijke kandidaten en de resterende plaatsen open te laten. Ook het verwijzen van 1/3 vrouwen naar de onderste, en - op enkele uitzonderingen na - onverkiesbare

plaatsen is wettelijk toegelaten. Politiek gezien is dat echter niet mogelijk. Blijft de vraag welke posities vrouwen op de kandidatenlijsten zouden moeten bekleden, opdat de wet meer dan een symbolische functie vervult en de sekse-samenstelling van de kandidatenlijsten en die van de parlementaire assemblees evenwichtiger wordt. De wet-Smet-Tobback leidt er in de meeste gevallen wellicht toe dat het aandeel vrouwen op de lijsten toeneemt. Voor een verkiezing van meer vrouwen zijn echter bijkomende principes nodig omtrent de verdeling van kandidaten op de lijst.

In wat volgt ga ik via een aantal simulaties op de uitslagen van de federale verkiezingen in 1995 na, welke veranderingen van de lijstvolgorde van mannelijke en vrouwelijke kandidaten geleid zou hebben tot een evenwichtiger samenstelling van Kamer en Senaat. De simulaties zijn gebaseerd op de amendementen die de verdeling van mannelijke en vrouwelijke kandidaten wilden bepalen. Met de andere amendementen, d.w.z. de afschaffing van de kopstem en het voorkeur geven aan een vrouw in geval van opvolging, wordt geen rekening gehouden. Volgens het reeds geciteerde onderzoek van Craeghs en Dewachter (1998) zou de afschaffing of neutralisering van de overdracht van de kopstem leiden tot een hoger aandeel vrouwen, vooral in de Kamer. Dat de opvolgersplaatsen begeerde plaatsen zijn als springplank naar een politiek mandaat hoeft geen uitleg. Bij elke verkiezing vullen opvolgers de plaatsen in van diegenen die naar de regering vertrekken. Ook het opvolgen van een mandataris die maar een deel van de legislatuur uitzit, kan een eerste stap zijn naar een goede plaats op de volgende kandidatenlijst en naar een verdere politieke loopbaan. Het is echter moeilijk te voorspellen, laat staan in het kader van dit artikel te simuleren, welke opvolgersplaatsen effectief zouden leiden tot een zetel in de politiek.

De volgende principes voor een verdeling van kandidaten over de lijst werden gesimuleerd: 1) de eerste twee kandidaten bij de titelvoerders mogen niet van hetzelfde geslacht zijn; 2) er mogen niet achtereenvolgens drie kandidaten van hetzelfde geslacht op de lijst staan; 3) het

ritssluitingssysteem, d.w.z. het afwisselen van kandidaten van beide seksen over heel de lijst. Dit was geen amendement. In de praktijk is het wel een belangrijke eis van de vrouwenbeweging en van verschillende politieke vrouwen-groepen. Een partij als Agalev past dit principe trouwens sinds geruime tijd toe.

De drie principes werden elk twee maal gesimuleerd. De eerste keer werden de principes strikt toegepast op het aantal door een partij behaalde zetels, zonder rekening te houden met de eigenlijke verdeling van beide seksen over de lijst. Gezien de in de realiteit zwakke positie van vrouwen op belangrijke plaatsen werd uitgegaan van een minimalistisch scenario, d.w.z. dat de vrouwen op de slechtste plaatsen staan. Wanneer de eerste twee kandidaten niet van hetzelfde geslacht mogen zijn, staat een vrouw op de tweede plaats, terwijl de volgorde van de andere kandidaten op de lijst niet bepaald is. Bij het principe dat geen drie kandidaten van hetzelfde geslacht elkaar mogen opvolgen op de lijst is elke derde kandidaat een vrouw. Bij de toepassing van het ritssluitingssysteem staan vrouwen op de even plaatsen.

In de tweede simulatie werd de reële verdeling van beide seksen over de lijsten gerespecteerd. Dit leidt in de praktijk soms tot meer dan

een minimalistisch scenario, b.v. indien er een vrouw op de enige verkozen plaats staat. Gezien in werkelijkheid vaak minder vrouwen op de verkozen plaatsen stonden dan volgens de toepassing van het 1/3- of 1/2-principe het geval zou zijn, rukken de vrouwen hoger op de lijst, met behoud van hun aantal voorkeurstemmen. Gemakkelijkheidshalve wordt aangenomen dat een betere plaats op de lijst niet leidt tot meer voorkeurstemmen. In de praktijk wordt het aantal behaalde voorkeurstemmen wel degelijk mee beïnvloed door de lijstvolgorde, iemand die bovenaan de lijst staat haalt over het algemeen meer voorkeurstemmen dan diegenen die lager op de lijst voorkomen. Echter, zelfs met een in werkelijkheid lagere plaats op de lijst hadden de in de simulatie hoger oprukkende vrouwen steeds voldoende voorkeurstemmen om het verkiesbaarheidscijfer te halen.

Een verdere veronderstelling die gemaakt werd is dat bij verandering van volgorde van kandidaten binnen een lijst de zetelverhouding tussen partijen niet zou veranderen. In de praktijk zou het mogelijk zijn dat door de betere plaatsen voor bepaalde vrouwen of door een evenwichtige samenstelling van de lijst een partij meer stemmen en eventueel een zetel meer zou behalen. Doordat in de simulatie alle partijen in de

Tabel

Kamer (reëel aantal verkozen vrouwen in 1995: 12% (18/150))

	eerste twee kandidaten	een op drie kandidaten	ritssluitingssysteem
strikte toepassing principe	29% (44)	10% (15)	33% (49)
met inachtnaam verdeling man/vrouw	30% (45)	17% (26)	33% (50)

Senaat (reëel aantal verkozen vrouwen in 1995: 30% (12/40))

	eerste twee kandidaten	een op drie kandidaten	ritssluitingssysteem
strikte toepassing principe	35% (14)	25% (10)	42% (17)
met inachtnaam verdeling man/vrouw	35% (14)	32% (13)	42% (17)

zelfde mate vrouwen opvoeren op hun lijsten, werd ervan uitgegaan dat dit geen invloed zou hebben op de zetelverhouding tussen partijen.

Voor de simulaties werd vertrokken van de zetelverdeling per partij (en per kieskring in geval van de Kamer) zoals die voorlag na de vorige verkiezingen, en niet van de mandatarissen die uiteindelijk in Kamer of Senaat zetelen. De eenvoudige reden hiervoor is, dat de wet-Smet-Tobback van toepassing is op de samenstelling van de lijsten en niet op die van de parlementaire assemblees. Dit betekent dat, naast het hogerop reeds ter sprake gebrachte vraagstuk van de opvolging, de niet rechtstreeks verkozen gecoöpteerde en provinciale senatoren buiten beschouwing gelaten worden.

Uit de tabel op blz.6 blijkt dat:

- bij alle simulaties het aantal verkozen vrouwen voor zowel Kamer als Senaat zou stijgen, behalve bij de strikte toepassing van het principe dat geen drie kandidaten van hetzelfde geslacht elkaar mogen opvolgen (zonder inachtnaam van de eigenlijke verdeling van beide seksen over de lijst). Opvallend is vooral de sprong die het aandeel verkozen vrouwen in de Kamer zou maken. Enkel en alleen al bij een strikte toepassing van het principe dat een van de eerste twee kandidaten een vrouw moet zijn, zou het aandeel vrouwen meer dan verdubbelen.
- in beide simulaties het ritssluitingssysteem zowel voor Kamer als voor Senaat het hoogste percentage verkozen vrouwen oplevert. Dit is op zich niet verwonderlijk. Wel opvallend is dat het niet tot een evenredig aandeel mannen en vrouwen zou leiden. In het geval van de Kamer zouden er zelfs niet meer dan 1/3 vrouwelijke verkozenen zijn.
- in beide simulaties de 1/3-volgorde zowel voor de Kamer als voor de Senaat tot het minste aantal vrouwelijke verkozenen leidt.
- in beide simulaties de maatregel dat de eerste twee kandidaten op de lijst niet van hetzelfde geslacht mogen zijn, leidt tot meer vrouwen dan het 1/3-principe en tot minder dan de toepassing van het ritssluitingssysteem. Voor de Kamer is het verschil met het ritssluitingsprincipe echter veel kleiner dan voor de Senaat.
- zowel voor de Kamer als voor de Senaat beide

simulaties, te weten een strikte toepassing van de principes zonder rekening te houden met de eigenlijke verdeling van beide seksen over de lijst, en de toepassing van de principes met inachtnaam van de reële spreiding van kandidaten, leiden tot gelijkaardige resultaten, behalve wat de toepassing van het 1/3-principe betreft.

Deze simulaties bevestigen wat al bekend is, nl. dat vrouwen in werkelijkheid sterk ondervertegenwoordigd zijn op de verkiesbare plaatsen, vooral in de Kamer. De vraag is hoe de kandidaten van beide seksen over de lijst verdeeld zouden moeten worden opdat het door de wet-Smet-Tobback opgelegde 1/3-2/3-quotum meer dan een symbolische functie vervult en leidt tot evenwichtiger samengestelde assemblees.

De eerste twee kandidaten

De meest in het oog springende vooruitgang is het aantal vrouwelijke verkozenen voor de Kamer bij de toepassing van het principe dat de eerste twee kandidaten van een verschillend geslacht moeten zijn. Bij een strikte toepassing ervan zouden 44 i.p.v. 18 vrouwen verkozen worden, meer dan het dubbele dus. Indien rekening gehouden wordt met de reële verdeling van beide seksen over de lijsten, dan zou dit cijfer nog een tikkeltje hoger liggen, gezien de gevallen waarin een vrouw op de enige verkozen plaats stond. In werkelijkheid kwam dit vier keer voor (Martine Schuttringer voor Ecolo in Hoei-Borgworm, Annemie Van De Casteele voor de VU, Nathalie de T'Serclaes voor de PSC en Marguerite Bastien voor het FN in Brussel). Het cijfer steeg echter niet naar 48, maar slechts naar 45, omdat in drie gevallen partijen die twee zetels behaalden geen enkele vrouw op de lijst hadden staan (de VLD in Oostende-Veurne-Diksmuide-Ieper, de PRL-FDF in Verviers en in de provincie Namen).

De cijfers zijn nog frappanter indien men bedenkt dat in alle gevallen waar partijen in een gegeven kieskring slechts één zetel wonnen, deze in de eerste simulering (zonder inachtnaam van de reële spreiding van kandidaten over de lijst) aan een man toegekend werd. En dat waren meer dan 1/4 van het totale aantal zetels. Door het hoge aantal kleine kieskringen voor de

Kamer, behalen partijen vaak maar één of twee zetels per kieskring. Tijdens de vorige verkiezingen waren er niet minder dan 41 gevallen waarin een partij in een gegeven kieskring slechts één zetel won, 29 gevallen waarin een partij twee zetels behaalde en slechts 15 gevallen waarin een partij drie tot vijf zetels binnensleepte in een gegeven kieskring (cijfers gebaseerd op: Ysebaert, 1995). De enige partijen die geregeld meer dan twee zetels per kieskring behaalden waren de CVP, de SP, de VLD en de PS. Indien men niet van een minimalistisch scenario vertrekt en afwisselend mannen en vrouwen bovenaan de lijst plaatst, dan neemt het aantal verkozen vrouwen verder toe. Deze alternering *dringt zich in de praktijk sowieso op, omdat partijen die in een gegeven kieskring nooit meer dan één zetel behalen, anders nog steeds enkel over mannelijke verkozenen zouden beschikken.* In de vorige verkiezingen behaalden Agalev, de VU en het FN nergens meer dan één zetel.

In de Senaat is het verschil tussen het reëel aantal verkozen vrouwen en de simulaties niet zo groot. Door de ene kiesomschrijving voor de Senaat vermindert de invloed van de koppositie op de lijst. Doordat de meeste partijen meer dan één zetel halen, worden ook lager op de lijst geplaatste kandidaten verkozen. Zo was Agalev de enige partij die maar één zetel won.

De toepassing van het principe dat de eerste twee kandidaten niet van hetzelfde geslacht mogen zijn, zou een garantie bieden voor een verhoging van het aantal vrouwelijke verkozenen. Dit principe zou echter zo geformuleerd moeten worden, dat - wat de Kamer betreft - de eerste plaats van de verschillende lijsten per partij afwisselend door een man en een vrouw bezet moet worden. Dit moet verhinderen dat bij partijen die slechts kans maken op één zetel per kieskring alleen mannen verkozen worden.

Een op drie kandidaten

Een toepassing van het principe dat er geen drie opeenvolgende kandidaten van hetzelfde geslacht mogen zijn, zou niet leiden tot een hoger aantal vrouwelijke verkozenen, ook al gaat het om een correcte invulling van een 1/3-2/3-quotum. De oorzaak hiervoor is gedeeltelijk te

zoeken bij de minimalistische interpretatie van dit principe, waardoor de eerste vrouw op de lijst slechts op de derde plaats staat. Gezien de meerderheid van de partijen per kieskring één of maximaal twee zetels behalen, zouden op al deze lijsten geen vrouwen verkozen worden. In het geval van een strikte toepassing van dit principe, zonder rekening te houden met de effectieve spreiding van mannen en vrouwen over de lijst, zou het aantal vrouwen zelfs lager liggen dan in werkelijkheid het geval was. Dit betekent dat vrouwen tijdens de vorige verkiezingen gunstiger plaatsen op de lijst bezetten dan wat een minimalistische interpretatie van dit principe voorschrijft. Beide simulaties bewijzen echter dat *een vrouw om de drie plaatsen niet zou leiden tot 1/3 vrouwelijke verkozenen.* Er zou een evenwichtige spreiding van mannelijke en vrouwelijke kandidaten op de lijst bereikt worden, maar een evenwichtig samengesteld politiek halffrond komt op die wijze niet tot stand.

Indien het de bedoeling is het aandeel vrouwelijke verkozenen te verhogen, dan kan dit principe beter achterwege gelaten worden. Een maatregel die bepaalt dat de eerste twee kandidaten op een lijst niet van hetzelfde geslacht mogen zijn en dat de eerste plaats alternerend door een man en een vrouw bezet moet worden, is efficiënter.

Het ritssluitingsprincipe

Het ritssluitingssysteem levert zowel voor Kamer als voor Senaat het hoogste percentage verkozen vrouwen op. Het leidt echter niet tot een evenredig aandeel mannelijke en vrouwelijke verkozenen. In het geval van de Kamer zouden 1/3 vrouwen verkozen worden, waardoor de toepassing van het ritssluitingsprincipe een effectieve vertaling vormt van het 1/3-2/3-quotum op de lijsten naar de verhoudingen tussen vrouwelijke en mannelijke verkozenen. Dit is niet veel meer dan wanneer de eerste twee plaatsen niet door een kandidaat van hetzelfde geslacht mogen ingenomen worden. Door het grote aantal kleine kieskringen komen beide simulaties in de praktijk op hetzelfde neer. Ook hier werd het principe weer minimalistisch geïnterpreteerd en stonden vrouwen steeds op de

tweede plaats, en, zoals bij de andere simulaties bleek, geeft dit problemen in kleinere kieskringen met slechts één verkozenen per partij. Ook hier zouden de verschillende lijsten per partij afwisselend door een man en een vrouw aangevoerd moeten worden. In dat geval zou het aantal verkozen vrouwen toenemen en het ritssluitingssysteem eerder leiden tot een evenwichtig samengestelde Kamer.

Door de kiesomschrijving van de Senaat leiden de simulaties, in tegenstelling tot de Kamer, tot een forse toename van het aandeel vrouwelijke verkozenen. De helft van de in de Senaat vertegenwoordigde partijen haalt immers meer dan drie zetels (PS, PRL-FDF, SP, VLD, CVP). Er zouden 42% vrouwen verkozen worden t.o.v. de huidige 30%, ook al zou volgens de simulaties geen enkele lijst door een vrouw getrokken worden. Vermits partijen voor de verkiezingen van de Senaat maar over één lijst beschikken, lijkt het aannemelijk dat dit het hoogst te bereiken aandeel vrouwelijke verkozenen is.

Doordat het mannen en vrouwen in gelijke mate over heel de lijst verspreid, is het ritssluitingssysteem het enige principe dat werkelijk evenwichtig samengestelde lijsten teweegbrengt. Dit principe garandeert echter enkel meer vrouwelijke verkozenen per partij, als lijsten alternerend door een man en een vrouw aangevoerd worden.

Evenwichtig samengestelde lijsten

Uit het voorgaande blijkt dat het oorspronkelijke wetsvoorstel zo slecht nog niet was. Het bevatte immers de bepaling dat er een maximum gold van 2/3 kandidaten van hetzelfde geslacht, zowel voor de lijst in haar geheel, als voor de som van de verkiesbare plaatsen, de strijdplaatsen en de plaats van eerste opvolger. Het wijst erop dat de initiatiefnemers meer dan een symbolische daad wilden stellen. Via het inbouwen van garanties op een verdeling van mannen en vrouwen over de interessante plaatsen op de lijsten wilden zij zeker stellen dat de wet zou leiden tot evenwichtiger samengestelde parlementaire assemblees. Het wegvallen van al deze garanties tijdens de twee jaar durende besprekingen heeft de wet sterk uitgehouden. De draag-

wijde van de wet in zijn huidige vorm is beperkt. Zeker, het aantal vrouwelijke kandidaten zal bij de volgende verkiezingen toenemen. De wet biedt echter geen enkele garantie op meer vrouwelijke verkozenen. Het volstaat niet te bepalen hoeveel vrouwen er minimum op een lijst moeten staan, waar het op aankomt is de positie die zij bekleden op de lijst.

De simulaties voor de verkiezingsuitslagen van 1995 op federaal niveau tonen aan dat de invulling van het principe 'evenwichtige verdeling' op de lijsten ook effectief leidt tot een evenwichtiger sekseverdeling in Kamer en Senaat. De regel dat de eerste twee kandidaten niet van hetzelfde geslacht mogen zijn, waarbij de eerste plaats van de verschillende lijsten voor elke partij alternerend door een man en een vrouw bezet wordt, is een garantie voor een forse toename van het aantal vrouwen in de Kamer en voor een lichte stijging van het aantal vrouwelijke verkozenen in de Senaat. Het ritssluitingssysteem levert zondermeer de meest evenwichtige verhouding mannelijke-vrouwelijke verkozenen op, zeker indien het gekoppeld wordt aan de regel dat de verschillende lijsten voor elke partij alternerend door een man en een vrouw aangevoerd moeten worden. Het toepassen van de regel dat geen drie kandidaten achtereenvolgens van hetzelfde geslacht mogen zijn, leidt niet tot meer vrouwelijke verkozenen, ook al gaat het om een correcte invulling van een 1/3-2/3-quotum.

Het is duidelijk dat partijen nooit op voorhand weten hoeveel zetels zij precies mogen verwachten bij een verkiezing. De simulaties in dit artikel zijn gebaseerd op de zetels die partijen behaalden in 1995 en deze aantallen zullen wellicht afwijken van de resultaten in 1999. De simulaties geven bijgevolg geenszins aan hoeveel vrouwen gegarandeerd verkozen zouden kunnen worden. Zij tonen wel aan wat de impact zou zijn van bepaalde spreidingen van mannelijke en vrouwelijke kandidaten over de lijsten voor de resultaten zoals die er waren in 1995. Naar de volgende verkiezingen toe vertelt dit experiment hoe de wet-Smet-Tobback geïnterpreteerd moet worden, om effect te hebben. Ook al verandert de kleurschakering van het po-

litieke landschap, grote verschuivingen zijn niet te verwachten. In de Kamer zullen partijen per ingediende lijst in veel gevallen maar één of twee zetels behalen. Het aantal en de grootte van de kieskringen ligt vast en ook de zetelverdeling voor de taalgroepen in Kamer en Senaat zijn niet veranderd. Dit betekent dat de verdeling van mannen en vrouwen over de kieslijsten compleet gewijzigd moet worden, wil het aantal verkozen vrouwen ook maar enigszins toenemen, laat staan dat een evenredige verhouding mannelijke/vrouwelijke verkozenen bereikt wordt. Vooral partijen die ervan kunnen uitgaan dat zij maar één of twee zetels binnenhalen voor een bepaalde lijst, zouden in veel grotere mate dan in het verleden hun lijsten moeten laten trekken door vrouwen.

Indien partijen het menen wanneer zij spreken van een verhoogde deelname van vrouwen aan de politiek, dan moeten zij bepaalde principes respecteren. Niet de verkiezingsuitslagen op zich, maar de samenstelling van de lijsten die de partijen voorleggen voor de volgende verkiezingen, zullen bewijzen, hoe menens het hen is.

Bibliografie

Carton, Ann, Paritaire democratie: een definitieve stap vooruit. In: Nederlandstalige Vrouwenraad (ed), *Jaarboek van de vrouw 1994*. Leuven, Acco, 1995, pp.71-89

- Craeghs, Jo, Wilfried Dewachter, *Vrouwen verkozen. Een eerste onderzoek naar de betekenis van de evenredige vertegenwoordiging, de hoofdvakstem en de plaatsvervangende*. Leuven, KUL, 1998.
- Darcy, Robert, Susan Welch, Janet Clark, *Women, Elections and Representation*. New York, Longman, 1987.
- Leijenaar, Monique, *De geschade heerlijkheid. Mannen en vrouwen in de Nederlandse politiek, 1918-1988*. Den Haag, SDU-uitgeverij, 1989.
- Lovenduski, Joni, Pippa Norris, *Gender and Party Politics*. London, Sage, 1993.
- Jones, Mark, Gender Quotas, Electoral Laws, and the Election of Women: Lessons from the Argentine Provinces. In: *Comparative Political Studies* 31(1), 1998, pp.3-21.
- Jones, Mark, Increasing Women's Representation via Gender Quotas: The Argentine Ley de Cupos. In: *Women & Politics* 16(4), 1996, pp.75-98.
- Rule, Wilma, Joseph Zimmerman, *Electoral Systems in Comparative Perspective: Their Impact on Women and Minorities*. Westport, Connecticut, Greenwood Press, 1994.
- Uyttendaele, Mark, Jérôme Sohier, Les quotas féminins en droit électoral ou les paradoxes de l'égalité. In: *Journal des tribunaux* 114 (5754), 1995, pp.249-256.
- Van Molle, Leen, Eliane Gubin, *Vrouw en politiek in België*. Tielt, Lannoo, 1998.
- Vrouwelijke verkozenen: cijfers en statistieken*. Brussel: Raad van gelijke kansen voor mannen en vrouwen, 1996.
- Woodward, Alison, Politische Partizipation von Frauen in Belgien: Die gespaltene Frau. In: Hoecker, Beate (ed) *Handbuch Politische Partizipation von Frauen in Europa*. Opladen, Leske und Budrich, 1998.
- Ysebaert, Clair, *Politicoograaf 1996*. Diegem, Kluwer, 1995.